

BRAUN ZSOLT ZOLTÁN

A MAGYAR-ROMÁN DIPLOMÁCIAI KAPCSOLATOK TÖRTÉNETE (1921-1990)*

Pár hónappal ezelőtt a magyar nemzet és nemzetrészek szempontjából sorsdöntő és egyben tragikus, míg egy másik ország nézőpontjából örömteli eseménynek a 100. évfordulójára tekinthettünk rá. 1918. december 1. napján, Gyulafehérváron kiáltották ki Erdély és a Román Királyság egyesülését, mely a szomszédos állam nemzeti ünnepe és a centenárius évfordulója is. Az évforduló alkalmat szolgáltat arra, hogy áttekinthessem a két ország kapcsolatának történetét a kijelölt korszakban diplomáciatörténeti megközelítéssel. A címben szereplő évszámok szimbolikus jelentést hordoznak. Az első azt az évet jelöli, melynek során az első világháborút követően a függetlenné vált Magyar Királyság és a Román Királyság diplomáciai érintkezései a külképviseletek megnyitását eredményezték, míg a második évszám azt az új korszakot nyitja majd meg, melynek révén ezek az országok egyszerre tagjai ma már a NATO és az EU szervezetének is.

Magyarország geopolitikai meghatározottsága, a trianoni, majd a párizsi békeszerződések következtében kialakult új nemzetközi rendszer és a határon túli magyarok iránti elkötelezettség miatt a tanulmány által felvázolt 69 évben a magyar-román diplomáciai kapcsolatokat komoly feszültségek jellemezték. E tanulmány célja, hogy a diplomácia kereteit is figyelembe véve megvilágítsa, a történelem által 1990-ig kijelölt szűk keresztmetszetű és sérelmekkel tagolt államközi kapcsolatainak során a két ország diplomáciai kapcsolatrendszerét hogyan változott, ezen belül pedig a két ország diplomáciai képviseletei történetének bemutatására is sor kerül.

Trianon

A 19. század forradalmi eseményeit követő időszak mindkét nép számára sorsfordító jellegű. I. Ferenc József magyar királlyá történő koronázása 1867. június 8-án, egyben az Osztrák-Magyar Monarchia születése. Erdély újra a Magyar Királysághoz került területileg visszacsatolásra az 1868. évi

* A tanulmány az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-18-2-I-NKE-23 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

XLIII. törvény rendelkezéseinek megfelelően. A román nemzet az 1877-es török–orosz háború kapcsán élt a történelmi lehetőséggel, és az 1859-ben már egyesített (de szuverenitásában még nem teljesen önálló) két román fejedelemség 1877. május 22-én kikiáltotta Románia függetlenségét.¹ Az új államforma a királyság lett, erről a román parlament 1881 elején döntött,² majd május 10-én királlyá koronázták Karl Eitel Friedrich Zephyrinus Ludwig von Hohenzollern-Sigmaringen porosz herceget, I. Károly néven.³ Az első világháborúban az Osztrák–Magyar Monarchia és a Román Királyság a két ellentétes tábor kereteiben vívták egymás elleni harcaikat, majd a harcok 1918 őszére a központi hatalmak vereségével végződtek. A Habsburg-monarchia népei egymás után váltak ki a szétesőben lévő államalakulatból, hogy mai napig tartó következményekkel változtassák meg Közép-Európa népeinek politikai térképét.

Erdély és a Román Királyság egyesülését 1918. december 1-jén mondták ki Gyulafehérváron, 1228 küldött részvételével. A gyulafehérvári kaszinó nagytermében reggel 10 órakor kezdődtek el azok a politikai tanácskozások, amelyek 100 év távlatából is a magyar és a román nép kapcsolatainak legfőbb feszültségforrását generálták. A román küldöttek határozatait az országgrész csatlakozásáról és egyéb döntésekről, melyek a nemzetiségeket is érintették, később kihirdették a tízezreket számláló tömeg előtt is, a Horea mezőn. Az egyesülési határozatot a küldöttek elé Vasile Goldiș román tanár, újságíró, politikus terjesztette elő.⁴ A nemzetiségekre vonatkozó, de teljességében soha meg nem valósuló határozati szöveg az alábbiak szerint került meghatározásra: „Teljes nemzeti szabadság az együttlakó népek számára. Mindenik népnek joga van a maga neveléséhez és kormányzatához saját anyanyelvén, saját igazgatással, saját kebeléből választott egyének által. A törvényhozó testületekben és az ország kormányzásában való részvételre minden nép népeségének számarányában nyer jogot.”⁵

Az első világháborút követő hónapokban Magyarország bel- és külpolitikai helyzetét a tanácsköztársaság hatalomra jutása még súlyosbította is. A román haderő az események hatására, hogy területi követeléseit és foglalása-

¹ 1877. május 21-én a román képviselőházban a külügyminiszter jelentette be, majd másnap megtörtént a bejelentés a szenátusban is. Erről az időszakról L.: MUREȘAN, Camil: *Hogyan lett független állam Románia?*, ford. BALÁZS Sándor, *Korunk*, 1977/5., 328–331. p.

² Romániának ebben az évben már 18 állammal volt diplomáciai kapcsolata. Vö. NICIU, Marțian I.: *Románia állami függetlenségének elismerése*, *Korunk*, 1977/4., 296–297. p.

³ RAFFAY Ernő: *A vajdaságoktól a birodalomig (Az újkori Románia története)*, JATE Kiadó, Szeged, 1989, 44. p.

⁴ PASCU, Ștefan: *Mit jelent Erdély? Az erdélyi civilizáció a román civilizáció keretében*, ford. ANDRÁS János, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1984, 230. p.

⁵ Fordította és idézi SZÁSZ Zsombor: *Románia kisebbségi politikája*, *Magyar Szemle*, 1938/3., 361–371. p., 362. p.

it a béketárgyalásokon már eldöntött ténynek tekinték a győztes hatalmak, 1919. augusztus 3–4-én a magyar fővárost is elfoglalta,⁶ melyet csak 1919. november 14-én hagytak el a román csapatok, és legvégül 1920. március végére adták fel a magyar területeket.⁷

A világháborút lezáró békekonferencia, mely a magyar történelem máig legfájóbb pontjaiban döntött, 1919. január 12-én egy munkaüléssel vette kezdetét, és január 18-án hivatalosan meg is nyitották Versailles-ban.⁸ A román küldöttséget (1919. július 22-éig) Ion I. C. Brătianu miniszterelnök vezette, s tagjai között szerepelt Alexandru Vaida-Voevod későbbi román miniszterelnök és Nicolae Titulescu, a '20–30-as évek legjelentősebb román külügyminisztere is. A Román Királyság területén élő kisebbségek védelme tekintetében előremutató diplomáciai lépés is történt ebben az időszakban. A szövetséges és társult főhatalmak és Románia között Párizsban 1919. évi december 9-én aláírt szerződés azonban, melynek lényege a kisebbségek jogainak védelme és ezek elismerése volt, ugyanúgy nem érvényesült a gyakorlatban, ahogy a gyulafehérvári határozatok sem. A magyar küldöttség Apponyi Albert gróf vezetésével 1920. január 7-én érkezett meg a francia fővárosba, ahol január 15-én adták át részükre a békefeltételeket. Magyarország súlyos területi veszteségeit is tartalmazó békét 1920. június 4-én Benárd Ágoston népjóléti és munkaügyi miniszter és Drasche-Lázár Alfréd külügyminisztériumi államtitkár (a szerződésben rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter címmel) írta alá a Nagy-Trianon palota, la galerie des Cotelles nevű folyosótermében.⁹

Az első világháborút követő béketárgyalásokon Alexandru Vaida-Voevod román miniszterelnök magántitkáraként részt vett Virgil Viorel Tilea román diplomata is, aki a magyar területi veszteségekről az alábbiak szerint összegezte a román álláspontot: „Elismerjük, hogy a magyarok részére ez az összeomlás tragédia, de részünkre és a többi elnyomott nemzetek részére ujjaéledést jelent, az emberi fejlődés által létrehozott új eszmék alapján.”¹⁰

A trianoni békeszerződést a magyar nemzetgyűlés az 1921. évi XXXIII. törvény keretei között cikkelyezte be 1921. július 26-án, majd 1921. július 31. napján kihirdetésre is került. A Romániával kapcsolatos területi veszteségek-

⁶ ORMOS Mária: *Padovától Trianonig 1918–1920*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1984, 333. p.

⁷ RÓBERT Péter: Budapest román megszállása 1919, In: *Budapesti helytörténeti emlékkönyv*, Budapesti Honismereti Társaság, Budapest, 2010, 57. p.

⁸ ORMOS: *i.m.*, 135. p.

⁹ VIZI László Tamás: *Egy elfeledett magyar diplomata: Drasche-Lázár Alfréd*, <https://kgk.sze.hu/images/dokumentumok/VEABtanulmanyok/vizi_laszlo.pdf> (letöltve: 2018. 10. 20.).

¹⁰ TILEA, Viorel V.: *Románia diplomácia működése 1919. novembertől 1920. márciusig*, ford. BOTOS János, Magyar Kisebbség – Husvéth és Hoffer Nyomda, Lugoj-Lugos, 1926, 66. p.

kel (Erdély és a Partium) kapcsolatosan a szerződés III. rész III. cím 45. cikke az alábbi kötelezettséget is előírta a magyar félnek: „Magyarország a maga részéről lemond Románia javára a volt Osztrák–Magyar Monarchiának mindazokra a területeire vonatkozó összes jogairól és igényeiről, amely területek Magyarországnak a II. rész (Magyarország határai) 27. cikkében megállapított határain kívül esnek és amelyeket a jelen Szerződés, vagy a jelen ügyek rendezését célzó bármely más szerződés Romániához tartozóknak ismer el.”

Az első világháborút követő magyar–román diplomáciai kapcsolatok

A Trianont követő időszakban a magyar külpolitika legfontosabb erőfeszítései közé tartozott az ország korábbi határainak helyreállítása. A Román Királysággal összefüggésben a fő cél Erdély visszaszerzése volt. Magyarország a békével a Román Királyság viszonylatában 103 093 négyzetkilométernyi területét és 5,2 millió főnyi lakosságát veszítette el.

Ebben az időszakban azonban a magyar külpolitika részére eleinte sok mozgástér nem kínálkozott. A környező új államok 1921-től Magyarország ellen egy kisebb szövetséget, az ún. kisantantot hozták létre kétoldalú szerződések keretében, mely 1938-ig állt fenn. Ez a szövetség, melynek tagjai a Román Királyság, a Cseh-Szlovák Köztársaság és a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság (1929-től Jugoszláv Királyság), a magyar külügyi érdekek ellen mozgósított.

Magyarország számára két kitörési pontra volt lehetőség. Egyfelől tagja lett a Nemzetek Szövetségének 1922 szeptemberében, majd az Olasz Királysággal 1927. április 5-én kötött barátsági, békéltető eljárási és választott bírósági egyezmény volt az, amely újra teret adott a magyar külpolitikai aktivitálódásának.¹¹

Az ország revizionista politikája azonban csak 1928. március 4-én, gróf Bethlen István magyar miniszterelnök Debrecenben elmondott beszédét követően kaphatott hivatalosan is teret. A miniszterelnök így fogalmazott: „Mi nem tartományokat veszítettünk el. Bennünket földaraboltak. A mi esetünk nem Elzász-Lotharingia esete. A miénk Lengyelország esete. Németország lemondhatott egy tartományról, de mi fajunk egyharmadáról örökidőkre le nem mondhatunk. Ezt igazságul elfogadni nem tudjuk és a magyar nemzet kapura szögezné azt az államférfiút, aki egy második Trianont aláírna.”¹²

E revíziós politikával összefüggésben, a két világháború közötti magyar külpolitika határokon kívül rekedt magyar nemzetiségi hontársaival kapcsos-

¹¹ PRITZ Pál: A Horthy-korszak külpolitikájáról, *Külpolitika*, 2001/1-2., 188–207. p., különösen 190. p.

¹² BETHLEN István gróf *Beszédei és írásai II. Válogatott beszédei*, Genius Könyvkiadó R.-T., Budapest, 1933, 210. p.

latos álláspontját foglalta össze Bethlen miniszterelnök 1930. július 6-án, a debreceni Bika szálló nagytermében előadott beszédében: „Amint már előbb mondtam, bizonyos gazdasági együttműködésre hajlandók vagyunk, egy jobb atmoszféra azonban csak akkor fog létesülni, ha a kisebbségi kérdés kezelésének az a formája, amelyben ma gyakorolják a szomszédos államokban, megváltozik, mert legjobb szándékunk mellett is nem várhatja a világ tőlünk azt, hogy megfeledezzünk testvéreinkről, akik a trianoni szerződés következtében más államok fennhatósága alá kerültek. Ez pszichikai momentum, de néha a pszichikai momentum erősebb faktor, mint sok más egyéb, mely kézzelfogható. A magyar nemzet lelkében élénken él a szeretet minden magyar testvére iránt, az ő sorsuk boldogulása az itt élő magyarság boldogulása és sorsa is.”¹³

A két világháború között a fennálló diplomáciai és politikai viták ellenére a gazdasági, külkereskedelmi kapcsolatok erőteljesek voltak magyar–román viszonylatban. Magyarország évente 200–250 ezer tonna nyersolajat importált onnan, de emellett szinte a teljes sóigénye és a szükséges faimportja 50–60%-a is a Román Királyságból származott. A magyar export gépipari és könnyűipari termékekből állt.¹⁴ Érdeemes felidézni a bukaresti magyar királyi követtség Romániára vonatkozó 1927. évi gazdasági jelentéséből egy részletet: „A magyar–román kereskedelmi forgalomra vonatkozólag 1924 óta nincsenek román hivatalos adatok [...]. A román külkereskedelem sűrűbben hangoztatott sérelme, hogy a kivitel jórészen olyan cikkekből áll, amelyekben Magyarország is export állam, amelyeket tehát onnan, természetes haszonnal, tovább exportálnak. Ezen haszon, román felfogás szerint, a Magyarország kikapcsolásával történő közvetlen kivitel esetén őket illetné.”¹⁵

A hitleri Németország kialakulása után pár évvel, az 1930-as évek második felére már uralta a közép-európai politika színtereit. A Magyar Királyság és a Román Királyság között is egyre egyértelműbbé vált, hogy Csehszlovákia feldarabolása után, melyből a müncheni egyezményt követően, az első bécsi döntés alapján Magyarország is területeket kapott 1938. november 2-án, Erdély kérdése is megkerülhetetlen lesz. A kérdés magyar részről történő rendezéséhez a Szovjetunió lépése adta meg a végső alapot. 1940. június 26-án helyi idő szerint este 10 órakor ugyanis Moszkvában a román követtel, Gheorghe Davidescuval közölték, hogy másnap éjfélig történő válaszával a Román Királyság adja át Besszarábiát és Észak-Bukovinát a Szovjetuniónak, melyek az első világháborút követően kerültek román fennhatóság alá.¹⁶

¹³ *Uo.*, 299. p.

¹⁴ MOSÓCZY Róbert: Magyarország és Románia gazdasági együttműködésének fejlődése, *Külgazdaság*, 1985/6., 62–71. p., 62. p.

¹⁵ A bukaresti m. kir. követség gazdasági jelentése az 1927. évről, *Statisztikai Szemle*, 1928/6., 626–632. p., 629. p.

¹⁶ KOLONTÁR Attila: *Magyar–szovjet diplomáciai, politikai kapcsolatok 1920–1941*, Napvilág Kiadó, Budapest, 2009, 313. p.

A magyar kormány ezt követően diplomáciai és katonai felkészülő lépéseket is tett az erdélyi területek visszacsatolására. A hitleri Németország azonban az érdekszférájában nem engedte meg a közvetlen katonai összecsapást a két ország között, álláspontjának érvényesítésével rábírta a feleket, hogy közvetlen diplomáciai tárgyalásokon rendezzék nézeteltéréseiket.¹⁷ A magyar-román tárgyalások 1940. augusztus 16-án kezdődtek Turnu-Severinben. A magyar delegációt Hory András vezette, a küldöttségbe négy katonatiszt, két további külügyminisztériumi alkalmazott és két adminisztratív dolgozó volt beosztva.¹⁸ A Valeriu Pop román politikus által vezetett delegáció 10 főből állt. A magyar fél területi rendezésben, míg a román fél a lakosságcserében volt érdekelt. Az ellentétek feloldhatatlansága miatt végül 1940. augusztus 24-én 15 órakor a tárgyalások eredménytelenül záródtak.¹⁹ A következő napokban a hitleri Németország – tekintettel arra, hogy a Román Királyság erre külön is felkérte – a feleket a döntőbíráskodás helyszínére, Bécsbe hívatta. Ernst Woermann, a német birodalmi külügyminisztérium politikai osztályának vezetője 1940. augusztus 27-én egy feljegyzésben a következő megállapításokat rögzítette: „A román miniszterelnök és a román külügyminiszter már kijelentették, hogy elfogadják a tengelyhatalmak döntőbíráskodását, és ezt az álláspontjukat fenntartják.”²⁰

A magyar kormány az 1940. augusztus 28-i minisztertanácsi gyűlésen a jegyzőkönyv szerint az alábbi ígérennyel fogadta el a bécsi meghívást: „A magyar kormánynak az az álláspontja, hogy késhegyig képviselik azon álláspontot, hogy Kolozsvárhoz és az egész Székelyföldhöz ragaszkodunk, e tekintetben semmiféle kompromisszumba nem megyünk.”²¹

A második bécsi döntést a bécsi Belvedere kastélyban hirdették ki 1940. augusztus 30-án Németország és Olaszország külügyminiszterei, Mihail Manoilescu román királyi külügyminiszter és gróf Csáky István magyar királyi külügyminiszter jelenlétében. A döntőbírói határozat 1. pontja az alábbi területi rendezést tartalmazta: „Románia és Magyarország között végleges határként az ide mellékelte térképbe berajzolt határ állapítatik meg.”²²

A döntés visszaadta Magyarországnak Észak-Erdélyt, 43 ezer négyzetkilométerrel, közel 1,38 milliónyi magyar és 1,029 millió román nemzetiségű személlyel. A román fennhatóságú erdélyi területeken közel félmillió magyar

¹⁷ *Magyarország és a második világháború*, szerk. ZSIGMOND László, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1966, 233. p.

¹⁸ HORY András: *Bukaresttől Varsóig*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1987, 315. és 317. p.

¹⁹ KISS Órs: A Turnu-Severin-i tárgyalások a korabeli sajtó tükrében, In: *Tehetség, elkötelezettség, tudás, tradíció*, Zsigmond Király Főiskola, Gyöngyös, 2011, 287. p.

²⁰ *Uo.*, 314. p.

²¹ *Magyarország és a második világháború*, 256. p.

²² A második bécsi döntés jegyzőkönyve és a döntőbírói határozat magyarul megjelent (eredetileg német és olasz nyelven készítették): *Külügyi Szemle*, 1940/6., 539–542. p.

nemzetiségű személy maradt.²³ A bécsi döntés nemcsak külpolitikai szempontból érintette érzékenyen Romániát, de belpolitikai következményei is súlyosak voltak. 1940. szeptember 6-án a román király, II. Károly lemondásra kényszerült a következmények miatt, és bár fia, I. Mihály került a trónra, az igazi hatalom Ion Antonescu tábornok kezébe került, aki a hitleri Németország feltétlen híve volt.

A háborúban mindkét fél a hitleri Németország mellett harcolt, hogy saját területi követeléseiket megtartsák, vagy akár egymástól is, de visszacserezzék. Trianon árnyéka miatt akkor sem tudott összefogni a két nemzet 1943-ban, amikor már a sorozatos vereségek miatt világos lett, hogy a hitleri Németország elvesztette a háborút. Hiába találkozott titokban Iuliu Maniu volt román miniszterelnök Bukarestben 1943. év június 19–23. között Bánffy Miklós volt magyar külügyminiszterrel és tárgyalt a két nép esetleges összefogásáról a háborúból történő kiugrás érdekében, az ellentétek miatt ez nem sikerült. Bánffy a két nép összefogásának szükségességéről az alábbiakat mondta a megbeszélésen: „Ha nem így teszünk, abból mérhetetlen kár származik. Ismét egymás ellen fog küzdeni a románság és a magyarság, és azok az erőszakosságok, amiket egymással szenvedélyből követnek el, újból és még súlyosabban fogják megmérgezni népeink lelkét.”²⁴

A katonai összeomlás 1944 elején egyre biztosabban és elkerülhetetlenül közeledett Románia és Magyarország irányába a keleti fronton. A Román Királyság I. Mihály királyhoz hű erői Antonescu háta mögött már 1944 márciusában Constantin Vișoianu diplomatát, későbbi külügyminisztert és Barbu Alexandru Știrbey herceget küldték Kairóba, ahol tárgyalásokat folytattak a szövetséges hatalmakkal a fegyverszüneti megállapodás érdekében, ezeket a tárgyalásokat és az előzetes fegyverszüneti megállapodást azonban Ion Antonescu marsall visszautasította. A Szovjetunió 1944. augusztus 20-i nagy támadása Románia irányába a királyt azonban gyors cselekvésre kényszerítette. Traub István bukaresti ideiglenes ügyvivő Reményi-Schneller Lajos pénzügyminiszternek az alábbi helyzetjelentést küldte 1944. augusztus 19-én, pár nappal a román átállás előtt: „Antonescu tábornagy miután visszatért a Führer főhadiszállásáról, az ott folytatott tárgyalásairól Sinaián beszámolt a királynak, aki kifogásolta Mihai Antonescunak a németek felé tett újabb engedményeit és ígéreteit.”²⁵

A román kiugrási kísérlet 1944. augusztus 23-án sikerrel járt, és I. Mihály király, miután délután őrizetbe vették Ion Antonescu tábornokot, este 22 óra-

²³ BALOGH Béni: A magyar–román viszony és a kisebbségi kérdés 1940 őszén, *Limes*, 1996/3., 79–92. p., 79. p.

²⁴ KERÉKES Lajos: Bánffy Miklós politikai küldetése Romániába 1943-ban, *Történelmi Szemle*, 6. évf., 2. szám, 1963, 259–261. p., 261. p.

²⁵ CSAPODY Miklós: *Bánffy Miklós kettős küldetése*, Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 2015, 488. p.

kor a rádióban bejelentette, hogy a román hadsereg beszünteti a harcokat a fronton. A németek háborús válaszlépéseit követően, augusztus 25-én hadat üzent a hitleri Németországnak. Az 1944. augusztus 23-i bukaresti események következtében a magyar kormány megszakította diplomáciai kapcsolatait Romániával, így augusztus 26-át követően hadiállapot állt be a két ország között. A normális diplomáciai kapcsolatok a két ország között a párizsi békeszerződés aláírását követően, 1947 év novemberére álltak csak helyre. Nemestóthy Dénes bukaresti magyar követségi titkár, aki augusztus 29-én távozott román területről, az augusztus 23-i eseményekről csak 1944. augusztus 31-én tudott beszámolni Hennyey Gusztáv altábornagy-külgügyminiszternek, és így értékelte a magyar viszonylatot is súlyosan érintő változást: „A román kormány deklarációjában minket leginkább érdeklő rész az volt, amelyben kijelentette, hogy nem ismeri el a bécsi döntést. A román kormány az észak-erdélyi kérdést megint propagandájának középpontjába állította be, erre mutatott a román sajtónak lázító hangja is.”²⁶

A román fél már az átállást követő pár hétben elérte, hogy Erdély kérdésében az ő szempontjai érvényesüljenek. Az 1944. szeptember 12-én Moszkvában aláírt szovjet-román fegyverszüneti egyezmény 19. pontja ugyanis kimondta: „A szövetséges kormányok a bécsi döntésnek Erdélyre vonatkozó határozatát semmisnek tekintik s egyetértenek azzal, hogy a békeszerződésben történő jóváhagyástól feltételezeten Erdély (vagy annak legnagyobb része) adassék vissza Romániának...”²⁷

A magyar kiugrási kísérlet 1944. október 15-én nem sikerült, így Magyarország frontország lett. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945. január 20-án fegyverszüneti megállapodást kötött a szövetséges nagyhatalmakkal Moszkvában, melynek egyik pontja Észak-Erdély újbóli elvesztését jelentette: „Magyarország kötelezte magát, hogy Csehszlovákia, Jugoszlávia és Románia általa megszállt területeiről visszavonja az összes magyar csapatokat és hivatalnokokat Magyarország 1937. december 31-én fennállott határai mögé...”²⁸

Magyarország Erdély vonatkozásában ugyan egy rövid ideig pozitív fejleményekben bizakodott, hogy bizonyos területi engedményeket kap a győztesektől (először 22 ezer négyzetkilométert szeretett volna, de legvégül a Gyöngyösi János külügyminiszter vezette és 1946 augusztusában Párizsba érkezett delegáció 5 ezer négyzetkilométeres javaslattal állt elő, megkésve),

²⁶ Uo., 492. p.

²⁷ NAGY Mihály Zoltán: Kolozsvár az észak-erdélyi szovjet katonai közigazgatás időszakában 1944. október – 1945. március, In: *Kolozsvár 1000 éve. A 2000. október 13–14-én rendezett konferencia előadásai*, Erdélyi Múzeum-Egyesület – Magyar Közművelődési Egyesület, Kolozsvár, 2001, 253. p.

²⁸ BALOGH Sándor: *Magyarország külpolitikája 1945–1950*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988, 18. p.

de a szövetséges hatalmak külügyminiszteri tanácsa 1946. május 7-i egyöntetű döntésével egész Erdélyt újra román fennhatóság alá csatolta, és e tényen a párizsi békeszerződés sem változtatott.²⁹ A területi és nemzetiségi kérdés tekintetében Gheorghe Gheorghiu-Dej, a Román Kommunista Párt (RKP) főtitkára 1946. május 15-én, a balázsfalvi népgyűlésen az alábbi gondolatokat fogalmazta meg: „Az Erdélyre vonatkozó párisi határozat végleges”, majd így folytatta: „biztosítjuk [...], hogy soha nem térnek vissza azok az idők, mikor a magyar lakosságot megalázták és összes követeléseik megoldatlanok maradtak”.³⁰

Diplomáciai képviseletek a két világháború között

A Trianont követő időszakban a magyar–román diplomáciai kapcsolatok 1921-ben éledtek újjá, melynek előmozdításáért Hory András magyar diplomata munkássága is hozzájárult, aki 1921. január 21-étől ügyvivőként dolgozott Bukarestben, míg Budapesten Michel Arion román diplomatát akkreditáltak hasonló beosztásba.³¹ Hory András egyébként korábban is járt már Bukarestben, az Osztrák–Magyar Monarchia utolsó katonai meghatalmazottja, Kontz Sándor ezredes, később a magyar királyi csendőrség vezetője mellett polgári biztosi beosztásban. Az első magyar követ, Rubido-Zichy Iván³² 1921. július 22-étől 1924. november 14-éig vezette a bukaresti külképviseletet. A bukaresti önálló magyar követség felállítását követően az első ott dolgozók személyi köre az alábbiak szerint alakult a Bukarest, Boteanu utca 4. szám alatt lévő képviseleten:³³ báró Rubido-Zichy Iván rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter, Hory András II. osztályú követségi tanácsos, Szentirmay Béla II. osztályú főkonzul (ideiglenesen az I. osztályú követségi tanácsosi címmel felruházva), gróf Takács-Tolvay József II. osztályú követségi tanácsos, Ghyczy Jenő alkonzul, Yladár Ervin követségi attasé, Fischer Ferenc konzuli irodaigazgató, Siegl József konzuli irodaigazgató, Buna Márton konzuli irodaigazgató, Aichhorn Richárd konzuli irodaigazgató, Dávid Mihály konzuli irodaigazgató, Binder Károly konzuli irodafőtiszt, Ferencz Béla tiszteletdíjas, Bálint Anna tiszteletdíjas, Demeter Ilona tiszteletdíjas, Szász Istvánné tiszteletdíjas, Varga Lajos tiszteletdíjas, Bacsó Viktória tiszteletdíjas, Jónás István tiszteletdíjas (kisegítő).

²⁹ VIDA István: A magyar békeszerződés területi kérdései, *História*, 1987/1., 26–29. p., 28. p.

³⁰ GHEORGHU DEJ, Gheorghe: *Románia demokratikus politikája*, Román Kommunista Párt – Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Rt., Cluj-Kolozsvár, 1947, 242. p.

³¹ HORY: *i.m.*, 42. p.

³² GAGYI Jenő: *Románia története a világháború után*, Globus Kiadó, Budapest, 1931, 13. p.

³³ *Külügyi Közlöny*, 1921/5., 66. p.

A követség létszáma egyébként 1943-ig 16–24 fő között mozgott. A két világháború között a magyar követek személye Rubido-Zichy Iván hivatali idejét követően az alábbiak szerint alakult: Magyar Antal (ügyvivői beosztásban, 1924. november 15. – 1925. június 22. között), báró Villani Frigyes (1925. június 24. – 1928. október 5.), majd újra Magyar Antal (1929. február 9. – 1934. október 24.), aztán Bárdossy László (későbbi külügyminiszter, majd miniszterelnök, 1934. október 24. – 1941. február 4.). Itt meg kell említeni, hogy a leendő miniszterelnök már 1940 őszén hazautazott, és az új követ megérkezéséig a képviselőt ideiglenes ügyvivőként Rényey Viktor követési tanácsos vezette.³⁴ A következő követ Nagy László (1941. március 15. – 1943. augusztus 26.) és végül Hertelendy Andor (1943. augusztus 26. – 1944. március 19.), aki Magyarország német megszállásának napjáig volt hivatalban.³⁵ A követség 1936-ig a fent jelzett cím alatt működött, majd 1936 elején a címe megváltozott, és a Bukarest, Gogu G. Cantacuzino utca 65. szám alatt³⁶ folytatta tevékenységét.³⁷ A követség mellett a Román Királyság területén magyar konzulátus működött Kolozsváron, Aradon és Brassóban (ez utóbbi kettő csak az 1940-es második bécsi döntést követően került felállításra). Az aradi konzulátusként, míg a brassói először alkonzulátusként (mindkettő: 1940. december 10-étől), majd pedig 1941. január 29-étől konzulátusként működött. Galați-ban (Galacban) hajózási kirendeltséget nyitott a magyar állam. A kolozsvári konzulátus 1922. január 23. napján³⁸ kezdte meg működését, de először csak útlevel-kirendeltségként, melynek vezetésével Aichhorn Richárdot, a követség irodaigazgatóját bízták meg. Hory András visszaemlékezésében így ír erről: „Kolozsvárt, a Monostor utcában a vármegyeház melletti Béli-házban állítottuk fel a hivatalt [...]. Ez a kis hivatal, ahol szeretettel fogadták az erdélyi magyarokat [...] valósággal kapcsolatot jelentett köztük és elvesztett hazájuk között.”³⁹

Aichhorn Richárd 1928. augusztus 29-én bekövetkezett halálát követően a kirendeltséget Dávid Mihály vezette, míg őt végül 1935-ben báró Brothmer Károly váltotta fel, aki már a konzulátusi rangra emelkedett (1935. augusztus 27.) képviselőt vezette egészen a második bécsi döntést követően, 1940. szeptember 14-éig. A konzulátus a Kolozsvár, Strada Mitorilor (Monostori út) 3. szám alatt működött. A galați-i hajózási kirendeltség

³⁴ SERES Attila: Domokos Pál Péter missziója a bukaresti magyar követségen (1940–1941), *Magyar Kisebbség*, 2009/3–4., 276–321. p., 279. p.

³⁵ SÁRINGER János: *Adattár a magyar külügyi szolgálat történetéhez (1920–1944)*, Szekipress Kft., Budapest, 2004, 86. p.

³⁶ Ma Jean Louis Calderon utca 65., ugyanitt működik jelenleg a magyar nagykövetség (a Szerk.).

³⁷ *Külügyi Közlöny*, 1936/2., 8. p.

³⁸ *Külügyi Közlöny*, 1922/2., 14. p.

³⁹ HORY: *i.m.*, 76. p.

egyébként a kolozsvári konzulátus kihelyezett képvisellete volt, mely 1936. augusztus 15. napján kezdte meg működését a Galați, Domneasca utca 148. szám alatt, Dávid Mihály konzuli irodaigazgató vezetésével, egészen annak megszűntetéséig, 1940. szeptember 17-éig.⁴⁰ A kirendeltség felállítására már 1933-ban is volt terv, de erre csak 1936-ban került sor. Egy levélben, melyet 1933. december 5-én írt egy ismeretlen kereskedelmi minisztériumi vezető Kánya Kálmán külügyminiszternek, az alábbiak olvashatóak: „van szerencsém Nagyméltóságoddal közölni, hogy a gondozásomra bízott külkereskedelmi és hajózási érdekek szempontjából elsősorban Braila, esetleg azonban Galac székhellyel, magyar konzulátus felállítását okvetlenül kívánatosnak tartom”.⁴¹

A bukaresti követség működésének kezdeti időszakában a Román Királyság is követséget nyitott Budapesten, a VIII. kerületben található Horánszky u. 5. szám alatt, míg a konzuli osztály ugyancsak a kerületben, a Röck Szilárd utca 2. szám alatt működött. Ebben az időszakban rendkívüli követ és meghatalmazott miniszteri rangban a képviselést Stircea Trajan vezette, az ott dolgozó diplomaták létszáma hét fő volt.⁴² A következő időszakban a Román Királyságot az alábbi követek képviselték Basile Grigorcea (1928. november 7. – 1936. december 21.),⁴³ Raoul Bossy (1936. november 21. – 1939. november 3.),⁴⁴ Georges Crutescu (1939. november 3. – 1941. június 28.)⁴⁵ és Eugene Filotti (1941. június 28. – 1944).⁴⁶ A román képviseltek bemutatásánál kell megemlíteni, hogy a második bécsi döntést követően a Román Királyság Kolozsváron főkonzulátust, míg Nagyváradon konzulátust nyitott. A működéshez szükséges engedélyt Ion Chinezu kolozsvári román főkonzul és Liviu Jurchescu nagyváradai konzul részére a magyar állam 1941. január 15-én adta meg.⁴⁷

A második világháború utáni magyar külpolitika keretei

A második világháborút követően a magyar diplomáciai lehetőségek kereteit a vesztes háború, a Szovjetunió által vezetett szocialista tömbbe tartozás, a hidegháború kibontakozása, a Rákosi-rendszer, majd a Kádár János nevével fémjelzett politikai berendezkedés határozta meg. Debrecenben, 1944. de-

⁴⁰ *Külügyi Közlöny*, 1936/8., 78. p.

⁴¹ PRITZ Pál: *Iratok a magyar külügyi szolgálat történetéhez 1918–1945*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994, 127. p.

⁴² *Külügyi Közlöny*, 1922/17., 150. p.

⁴³ *Külügyi Közlöny*, 1928/11., 74. p.

⁴⁴ *Külügyi Közlöny*, 1936/11., 95. p.

⁴⁵ *Külügyi Közlöny*, 1939/9., 74. p.

⁴⁶ *Külügyi Közlöny*, 1941/4., 20. p.

⁴⁷ *Külügyi Közlöny*, 1941/2., 5. p.

cember 21. napján megalakult az Ideiglenes Nemzeti Kormány, melynek külügyminisztere Gyöngyösi János lett. A minisztérium létszáma 1945. április elején 36 fő volt, mely folyamatosan bővült és 1946-ban már 151 főt számolt. ⁴⁸ A külügyminisztérium 1945. április 11-én költözött vissza Budapestre, a Szabadság tér 15. szám alá, a teljesen lebombázott Dísz téri épület helyett.

A külügyminisztériumi álláshelyeket a pártok által jelölt emberek töltötték be. Az államháztartás egyensúlyának helyreállítása érdekében szükséges egyes rendelkezésekről szóló 5000/1946. (V.19.) M.E. rendelet alapján azonban a közigazgatásban dolgozók létszámát az 1937/38-as évhez mérten 10%-kal kellett csökkenteni, továbbá a politikai tisztogatások miatti elbocsátások súlyosan érintették a külügyminisztérium állományát is. A Nagy Ferenc vezette kormány 1947. május 31-i megbuktatása már előjele volt a kommunisták előretörésének, mely érezte hatását a külügyminisztériumban is, hiszen nem sokkal ezt követően már a kommunisták vették át a tárca irányítását is (Molnár Erik, Rajk László). Gyöngyösi János külügyminiszter így búcsúzott: „A magyar külügyi szolgálat tisztviselői és altiszti karához. A Köztársasági Elnök Úr folyó évi május hó 31-én kelt elhatározásával engem Külügyminisztériumi állásomtól felmentett. Búcsút mondva a külügyi szolgálat tisztviselői és altiszti karának, nem mulaszthatom el, hogy azért a hazafias buzgalomért és odaadó munkásságért, amellyel engem közel két és fél éves működésem alatt nehéz feladataim megoldásában mindenkor legjobb tudásuk szerint támogattak, őszinte köszönetet mondjak. Végül csak arra kérem a külügyi szolgálat tisztviselői és altiszti karát, hogy a jövőben is minden erejükkel, legjobb akaratukkal és tudásukkal szolgálják továbbra is hazánk és népünk ügyét.”⁴⁹

A kommunista hatalomátvétel utolsó támadása a huzamosabb ideje dolgozó külügyi tisztviselők ellen „A külügyi szolgálat demokratikus szellemében való ellátásának biztosítása tárgyában” című 600/1948. (I.18.) kormányrendelet volt, melynek kiadását követően a korábban lemondott tisztviselők mellett újabb majdnem száz dolgozó került elbocsátásra. A hatalomátvétellel egyidejűleg a külügyminisztérium 1948. augusztus 20–23. között átköltözött jelenlegi székhelyére, a Bem rakpart 47. szám alá. A kommunista hatalomátvétel a bukaresti diplomáciai képviseletet is érintette, ugyanis a munkatársak közül ebben az időszakban többen nem várták meg a felmentést és az esetleges letartóztatásokat, inkább Nyugatra disszidáltak. Így tett Iklódy Hirsch Jenő, Keresztes Zoltán, Gyallay-Papp Domonkos és Fáy-Halász Gedeon is.⁵⁰

⁴⁸ SÁRINGER János: *Mozaikok a magyar Külügyminisztérium történetéből (1944–1951)*, <http://www.grotius.hu/doc/pub/RSSTJE/2010_74_saringer_janos_mozaikok.pdf> (letöltve: 2018. 09. 28.).

⁴⁹ SÁRINGER János: *Fejezetek a magyar külügyi igazgatás 1945 és 1948 közötti történetéből*, *Külügyi Szemle*, 2011/4., 128–156. p., 146. p.

⁵⁰ *Vasfüggöny Keleten. Iratok a magyar–román kapcsolatokról*, s. a. r., szerk. FÜLÖP Mihály – VINCZE Gábor, Debreceni Egyetem Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2007, 10. p.

A második világháborút követő években a magyar külügyi igazgatás lehetőségeit az anyagi és szakmai nehézségeken túl az is nehezítette, hogy az 1944. november 15-i nyilas hatalomátvételt követően megszűnt az önálló magyar diplomáciai intézményrendszer. A szövetséges hatalmakkal 1945. január 20-án aláírt fegyverszüneti egyezmény következtében a Szövetséges Ellenőrző Bizottság megkezdte működését Magyarországon is. Az ország korlátozott szuverenitása miatt a párizsi békeszerződés 1947. szeptember 15-i hatályba lépéséig a magyar diplomáciának az intézményrendszer újbóli kiépítésére nem voltak lehetőségei.

A külpolitikai célokat 1948–49-től kezdve nem a kormány, hanem az állampárt határozta meg, a külügyminisztérium ennek megfelelően működhetett. Magyarország egyik legfontosabb külpolitikai sikerét azzal érte el, hogy 1955. december 14-én tagja lett az Egyesült Nemzetek Szervezetének (1947. április 22. napján kérelmezte a felvételt). Magyarország 1968-tól két évre a Biztonsági Tanács nem állandó tagja státuszába került, majd 1982-ben a közgyűlés 37. ülészsaka során hazánk adta a gyűlés soros elnökét, Hollai Imre nagykövet személyében. Magyarországnak az 1967. december 31-i adatok szerint már hetvenegy országgal volt diplomáciai kapcsolata (harmincnégy országnak volt Budapesten diplomáciai képvisellete), míg ötven magyar diplomáciai képviselő volt külföldön.⁵¹ Összehasonlításképpen: a Román Szocialista Köztársaság 1967-ben hetvennégy országgal tartott fenn külügyi kapcsolatot.⁵²

Az 1956-os forradalom és szabadságharcot követő időszakban legelőször a Magyar Népköztársaság Külügyminisztériuma tevékenységével a Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottságának 1958. január 15-i (a dátum annyiban nem helyes, hogy a határozatról február 11-én döntöttek, csak azt visszadátumozták) határozata foglalkozott mélyrehatóan, a külügyminisztérium által 1957. december 5-én benyújtott előterjesztés alapján. A határozatban megjelölt feladatok között szerepelt a tárca pártirányításának erősítése, a tájékoztató és propagandatevékenység javítása, valamint a politikai jellegű személyügyi döntések végrehajtása. A párthatározat koncepciója szerint legfontosabb szövetséges a Szovjetunió és a szocialista országok, a közös ellenség pedig a NATO és az Amerikai Egyesült Államok, de ez csak katonai és politikai téren volt elsődleges, a kulturális és gazdasági kapcsolatok szintjén egy hagyományos, békés viszonyt irányoztak elő a párt vezetői a nyugati országokkal.⁵³ Az ezt követő időszak külpolitikai irány-

⁵¹ USTOR Endre: A magyar államigazgatás külső szervei, *Állam és Igazgatás*, 1968/5., 385–398. p., 387. p.

⁵² POTRA, George G. – VASIU, A.: Románia politikai-diplomáciai és konzuláris kapcsolatainak fejlődése, *Korunk*, 1970. november, 1723–1725. p.

⁵³ VIDA István: Az MSZMP Politikai Bizottságának 1958. január 15-i határozata a Külügyminisztérium munkájáról, In: *Magyarország a (nagy)hatalmak erőterében. Tanulmányok Ormos Mária 70. születésnapjára*, University Press, Pécs, 2000, 629–632. p.

vonalt is az egyeduralkodó párt központi szerveinek (Központi Bizottság, Politikai Bizottság) ülésein, valamint a párt kongresszusain elhangzottak határozták meg. Az MSZMP X. kongresszusán (1970. november 23–28.) a Központi Bizottság beszámolójában ez állt többek között: „Nemzetközi tevékenységünk fő célja, hogy biztosítsuk népünk számára a szocialista építőmunka feltételeit, valamint, hogy erőnktől telhetően védjük és szilárdítsuk a nemzetközi küzdőtéren a társadalmi haladást, a nemzeti függetlenség, a béke pozíciót.”⁵⁴

A magyar–román diplomáciai kapcsolatok a második világháborút követően

Olyan pillanatfelvételek jelzik ennek a korszaknak a diplomáciáját, mint Petru Groza kormányzásának időszaka, az 1958–59-es román–magyar párbeszéd, Nicolae Ceaușescu és Kádár János 1977-es találkozója Debrecenben és Nagyváradon, majd a rendszerváltás előtti utolsó, 1988-as Grósz Károly – Nicolae Ceaușescu megbeszélés Aradon.

A magyar eseményekhez hasonlóan Romániában is kommunista hatalomátvétel történt, azonban jóval a magyarországi történések előtt. Az átmeneti kormányzásokat követően a Szovjetunió által támogatott Petru Groza, az Ekéspárt vezetője 1945. március 6-án alakította meg kormányát, melyben látványosan még más pártok képviselői is helyet kaptak. A Szovjetunió egyre erőteljesebb nyomását követően, az 1946. novemberi választások után már a kommunisták kerültek túlsúlyba a kormányban is. 1947. december 30-án a kommunista vezetők I. Mihály román királyt is lemondásra és száműzetésbe kényszerítették. Kikiáltották a kommunisták által irányított Román Népköztársaságot.⁵⁵

A két ország között az első, nem hivatalos találkozásra a debreceni ideiglenes magyar kormány megbízásából Groza hatalomra kerülése utáni hetekben került sor. Réczei László miniszteri tanácsos vezetésével érkezett Bukarestbe egy kis létszámú delegáció 1945. március 23-án. A küldöttséget 1945. március 24-én és március 29-én is magánkihallgatáson fogadta Petru Groza miniszterelnök. A március 24-i találkozóról készített feljegyzésben az alábbi, Groza által tett nyilatkozat olvasható: „A maga részéről arra fog törekedni, hogy a román népben tudatosítsa a két ország közös érdekeinek politikai szükségességét. Ezt pedig, miután a két kormány és a két nemzet között a viszályokat okozó probléma kikapcsoltnak vehető, leginkább azáltal véli elérhetőnek, hogy Erdélyben ne csak a román nép, hanem vele egyenjogú

⁵⁴ PUJA Frigyes: *Magyar külpolitika*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1980, 63. p.

⁵⁵ FÜLÖP Mihály: Románia politikája 1944 augusztusától 1989 decemberéig, *Külügyi Szemle*, 1990/2., 102–120. p., 102–105. p.

félként a magyar nép is – országhatártól függetlenül – igazi hazát és otthont találjon.”⁵⁶

A két ország közötti kapcsolatok azonban kétarcúan fejlődtek. A Szovjetunió nyomására folyamatosan tárgyalások folytak a kétoldalú kapcsolatok javítása érdekében. Az első hivatalos magyar delegáció 1945. december 5-én érkezett meg Romániába Molnár Erik népjóléti miniszter vezetésével. 1947. április 29. és május 6. között a román miniszterelnök, Petru Groza Budapestre látogatott, majd 1947. november 22-én Dinnyés Lajos magyar miniszterelnök látogatott Bukarestbe. 1948. január 22–24. között újra Petru Groza látogatott el Budapestre, és ebből az alkalomból 1948. január 24-én aláírták magyar–román barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződést, melyet Magyarországon az 1948. évi XI. törvény hirdetett ki és 1972. június 20-ig volt érvényben.⁵⁷

A diplomáciai értekezések mellett azonban a Román Kommunista Párt a továbbiakban is tartott a magyar kormányzat azon igényétől, hogy a külhokban rekedt honfitársainak jelentős segítséget tudjon adni, a nemzetiségi kérdés megoldását ugyanis az egész korszak szemszögéből belügyi kérdésnek tekintette. A határforgalom szinte teljes megszüntetése, a bukaresti magyar diplomáciai képviselő munkatársai mozgásának korlátozása, a kolozsvári útlevelelvélhivatal ügye mind ezt támasztották alá. A párizsi békeszerződések aláírásáig diplomáciai képviselője nem volt Magyarországnak Romániában sem. Az első állandó diplomáciai feladatokkal megbízott személy az a Nékám Sándor volt, aki 1941-től dolgozott a külügyminisztériumban, és 1946 márciusától egészen 1946 végéig bukaresti magyar politikai képviselő, a korábbi szóhasználatban a bukaresti magyar (politikai) misszió vezetője volt.⁵⁸ Ez a misszió eleinte még csak vízumkiadási joggal sem rendelkezett, ezt a jogkört majd csak 1946 augusztusában kapta meg. A misszió a párizsi békeszerződés aláírása után, 1947. október 28-án válhatott hivatalos követséggé, melyet először Gyöngyössi István ügyvivőként irányított, majd őt 1948. március 25-től Széll Jenő követte. Széll Jenőt Kálló Iván váltotta (1950–1952), majd Pataki László 1956-ig (ő már nagykövetségi rangban). Budapesten, a romániai követségen először Ion Vințe, majd 1948 májusától Aurel Málnășan (későbbi külügyminiszter) lett a képviselő vezetője.⁵⁹

⁵⁶ LIPCSEY Ildikó: Réczei László feljegyzései 1945. márciusi romániai megbeszéléseiről, *Történelmi Szemle*, 1984/4., 617–627. p., 624. p.

⁵⁷ GERELYESNÉ DIAN ÉVA: Harmincéves a magyar–román barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződés, *História*, 1978/1., 106–108. p.

⁵⁸ VARGA Csaba: Nékám Sándor (1905–1982), a jogi személy, az afrikai szokásjog, a komparatiztika kutatója, *Iustum Aequum Salutare*, 2015/3., 154–166. p., 157–158. p., https://epa.oszk.hu/02400/02445/00037/pdf/EPA02445_ias_2015_03_10.pdf (letöltve: 2018. 10. 20)

⁵⁹ VINCZE Gábor: A kolozsvári magyar konzulátus – mint az 1945 utáni magyar–román államközi kapcsolatok egyik neuralgikus kérdése, In: *Kolozsvár 1000 éve*, 271–272. p.

A kolozsvári konzulátus újbóli megnyitása is napirendre került 1948 őszén, azonban ezt román részről nem támogatták konzulátusi formában. Ennek okáról Vas-Zoltán Péter külügyminisztériumi titkár így írt 1948. december 23-án: „Magyar konzulátus felállítása Kolozsvárott határozott román ellenállásba ütközik. A kolozsvári magyar konzul mindig Erdély első és legfontosabb magyar emberének számít a közvélemény előtt. A román nemzetiségi politika ismeretében nem csodálkozhatunk azon, hogy ezt el akarják kerülni és ezért az a technikai megoldás jött létre, hogy a Kolozsvárott felállítandó hivatal neve: a bukaresti magyar követség útlevél-kirendeltsége lenne. Ebben elvi megegyezés létre is jött és több ígéret hangzott is már el (legutóbb Pauker külügyminiszter részéről) hogy a hivatal felállítására »legrövidebb« időn belül sor kerül. A kérdés román részről, mint a magyar követ és az erdélyi magyarság kapcsolata nyer megfogalmazást és eddig még a román vezetőktől a legkülönbözőbb ígéretek ellenére sem sikerült bármily konkrét intézkedést kicsikarni.”⁶⁰

A román magatartásban az áttörést a Magyar Köztársaság és a Román Népköztársaság között az állampolgárság egyes kérdéseinek szabályozása tárgyában, Bukarestben, az 1949. február 10-én kelt egyezmény jelentette, melyet a magyar országgyűlés az 1949. évi XIV. törvénnyel hirdetett ki. Az egyezményből fakadó útiokmányhoz és vízumkiadáshoz kötődő feladatok ellátása miatt a román hatóságok 1949. április 20-án diplomáciai szóbeli jegyzékben engedélyezték egy ezzel foglalkozó magyar hivatal felállítását, és így 1949. augusztus 8-án, Kolozsváron elkezdte működését a magyar követség útlevélhivatala, de sohasem kapott konzulátusi elismerést. A hivatal 1949 októberében költözött végleges helyére, a Kolozsvár, Racovița út 16. szám alá. Első vezetője Bencze József volt, őt Wasmer János váltotta. A hivatal egészen 1955. április végéig működött, ekkor a román állam a működését tovább nem engedélyezte. Döntését azzal indokolta, hogy az arról szóló egyezmény 1954. június 19-én érvényét veszítette.⁶¹

A bezárásról Boldoczki János magyar külügyminiszter készített 1954. június 26-án egy feljegyzést, amelyben az alábbiakat rögzítette: „Rudenco, a Román Népköztársaság külügyminiszter-helyettese június 23-án Pataki nagykövetünkkel közölte, hogy a Kolozsvári Útlevélhivatalra vonatkozó egyezmény lejárt, és hogy fenntartását nem tartják szükségesnek. A Külügyminisztériumban elfekvő iratokból eddig nem sikerült megállapítani, hogy ilyen egyezmény [egyáltalán] lett volna, és a különböző feljegyzések-

⁶⁰ Vas-Zoltán Péter külügyminisztériumi titkár feljegyzése Berei Andor államtitkár számára a magyar-román viszonylatban megoldásra váró kérdésekről (részlet), Budapest, 1948. december 23., In: *Történeti kényszerpályák – kisebbségi realpolitikák II. (Dokumentumok a romániai magyar kisebbség történetének tanulmányozásához 1944–1989)*, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2003, 116. p.

⁶¹ VINCZE Gábor: A kolozsvári magyar konzulátus..., 275–277. p.

ből is arra lehet következtetni, hogy annak idején szóbeli megegyezés jött létre.”⁶²

1956 utáni magyar–román kapcsolatok

Az 1956-os magyarországi események miatt a magyar–román kapcsolatokra nagyon rövid időre a korábinál szívélyesebb viszony lett jellemzőbb. Ennek oka, hogy a román pártvezetés kiállt az új magyar pártvezetés és Kádár János mellett. Gheorghe Gheorghiu-Dej volt az első kommunista vezető, aki már 1956. november 22-én Budapestre látogatott, és részt vett a Magyar Szocialista Munkáspárt Ideiglenes Központi Bizottságának ülésén is.⁶³ Magyar állami delegáció Kádár János vezetésével először 1958. február 20–28. között látogatott Romániába. E látogatás során Kállai Gyula államminiszter 1958. február 24-én, Marosvásárhelyen kifejtette: „Megmondjuk világosan: Nekünk semmiféle területi igényünk nincs: azt tartjuk, hogy Magyarországnak van éppen elég földje és népe, hogy azon – testvéri egyetértésben a szomszéd népekkel – felépítse a maga szocialista hazáját.”⁶⁴

A két kommunista ország közötti viszonyt azonban a továbbiakban is terheltek a magyar kisebbséget ért hátrányos intézkedések. 1968. október 6-án a *Népszabadság* név nélküli szerkesztőségi cikke alapján fordulat állt be a magyar külpolitikai gondolkodásban, újra előtérbe került a nemzetiségi kérdés, az erdélyi magyar kisebbség helyzetének kritikus megközelítése.⁶⁵ A *Népszabadság* cikke azért is volt fontos, mert a párt lapjaként a hivatalos álláspontot is tükrözte. Többek között leszögezte: „Egyetlen nép sem vágja el azokat a sajátos kötelékeket, amelyek vele egy nyelven beszélő egyazon történelmi múltú, egy kultúrájú részeivel összekötik. Nincs nép, amely ezt megtehetné önmaga megtagadása nélkül.”⁶⁶

Az új román pártvezetés legfőbb vezetőjével, Nicolae Ceaușescuval Kádár János először 1972-ben, február 24–27. között Bukarestben, majd utoljára 1977. június 15–16. között, Debrecenben és Nagyváradon találkozott.

⁶² *Vasfüggöny Keleten*, 303. p.

⁶³ FODOR János: Román–magyar kapcsolatok a kommunizmus időszakában. Az 1958–59-es találkozó körülményei és következményei, *Magyar Kisebbség*, 2010/3–4., 265–300. p., 271. p.

⁶⁴ *Uo.*, 284. p.

⁶⁵ „A román vezetés látványos engedményeket tesz a magyar nemzetiségnek, ugyanakkor igyekszik hermetikusan elszigetelni mindenféle magyarországi politikai-kulturális hatástól.” A Külügyminisztérium román referatúrájának feljegyzése a Rádió és Televízió adásainak határainkon túl való kiterjesztéséről (1971. október 27.), In: *Zárt, Bizalmas, Számozott. Irodalom-, sajtó- és tájékoztatáspolitikai 1962–1979*, Osiris Kiadó, Budapest, 2004, 604. p.

⁶⁶ *Nemzetiségeink helyzetéről, Népszabadság*, 1968. október 6., 3. p.

1964-ben, még Dej halála előtt Budapesten is találkoztak már, akkor azonban Ceaușescu még nem volt a párt első embere. E találkozókön a nemzetiségi kérdések tekintetében azonban túl sok előrelépés nem történt, hiába jelentette ki Kádár János az 1977-es találkozón: „Figyelmet kell szentelnünk a nemzetiségi kérdés marxista-leninista elveken nyugvó megoldásának, annak, hogy a nemzetiségek összekötő tényezők legyenek országaink kapcsolataiban.”⁶⁷

Nicolae Ceaușescu 1978. március 28-án a Hearst Newspapers amerikai sajtótrösztnek adott interjúbán a magyarokat is érintő nemzetiségi politika vonatkozásában így értékelte a saját és pártja eredményeit: „Elmondhatjuk, hogy a romániai nemzetiségek számára minden szempontból biztosítottak a feltételek a teljes érvényesüléshez.”⁶⁸

A hangzatos szavak azonban nem tükrözték a valóságot. Romániában a gazdasági nehézségek mellett a magyar kisebbség életét az egyre jobban sújtó diszkriminatív intézkedések is nehezítették. A helyzet súlyosságát az alábbi tények is alátámasztották: „Erdélyben megszűntek a kétnyelvű feliratok, utcanevek, 1986–1987-ben az erdélyi városok magyar utcaneveinek többségét románra változtatták”, illetve „A hetvenes évek végétől az alsó és középfokú iskolák száma 25%-ra csökkent. A korábbi oktatási törvény szerint 15 tanuló igénye elegendő volt a nemzetiségi osztályhoz, az 1980-as évek elejéig már csak 25 tanuló esetén tanulhattak magyar elemiben és 36 esetén magyar középiskolában. Míg az 1977/78-as tanévben a magyar elemi iskolások 13–14%-a tanult magyar iskolákban, az 1980/81-es tanévben 7–8%, 1986–87-ben csak 5%. Megszűnt az az 1956-ban bevezetett gyakorlat, hogy az ország valamennyi egyetemén lehetett magyarul is felvételizni, s hogy 7 hallgató esetén kérhették magyar csoport létrehozását.”⁶⁹

Grósz Károly, a magyar minisztertanács elnöke és pártfőtitkár 1988. augusztus 28-án találkozott Nicolae Ceaușescuval. A találkozót megelőző hónapok komoly diplomáciai feszültségek jegyében teltek. A legfontosabb nézeteltérés a Romániában felgyorsítani kívánt településrendezés volt. Ez a súlyos etnikai, társadalmi és urbanisztikai terv már 1965 novemberétől foglalkoztatta a román pártvezetést. A Román Kommunista Párt Központi Bizottsága 1967. október 5–6-án tartott ülésén elfogadta „a közigazgatási-területi megszervezésének javítására és a falusi helységek szisztematizálására vonatkozó alapelveket”. Ennek lényege az volt, hogy koncentrált falvakat hozzanak létre, amelyek alkalmasak a nagyipari mezőgazdasági és az ipari tevékenységre

⁶⁷ FÖLDES György: *Magyarország, Románia és a nemzeti kérdés 1956–1989*, Napvilág Kiadó, Budapest, 2007, 218. p.

⁶⁸ CEAUȘESCU, Nicolae: *A nemzeti kérdés megoldása Romániában*, Politikai Könyvkiadó, Bukarest, 1979, 85. p.

⁶⁹ RÉVÉSZ Béla: A magyar-román viszony problémátörténetéből az 1980-as években, *Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica*, 72. (2009), 463–522. p., 473. p.

is.⁷⁰ A tervek között a későbbiekben 300-350 új város kialakítása is szerepelt. Nicolae Ceaușescu a következőket mondta a falurombolásról 1976 februárjában: „A községek rendezésénél arra törekszünk, hogy csökkentsük a falvak számát, [...] erőteljes központokat építsünk ki.”⁷¹

A területrendezési elképzelések egy ideig azonban kevés sikerrel haladtak, ezért az RKP főtitkára az 1988. márciusi néptanácselnöki konferencián kifejtette, hogy mit szeretne elérni 2000-ig, többek között a 13 123 addigi faluból csak 5-6 ezer maradjon, erőteljes városiasítás mellett.⁷² Budapesten 1988. június 27-én több tízezres nagygyűlésen tiltakoztak a terv ellen, mire másnap a román hatóságok bezárták a kolozsvári magyar főkonzulátust.

A találkozó megszervezése körül is már nézeteltérések mutatkoztak, ugyanis a román fél 1988. augusztus 25-én értesítette a bukaresti magyar külképviseleten keresztül a magyar kormányt, hogy Románia diktátora augusztus 28-ára tárgyalásra hívja Grósz Károlyt Aradra, mire a magyar fél a rövid idő ellenére elfogadta a meghívást. A delegációban részt vett Grósz mellett többek között Szűrös Mátyás, az MSZMP Központi Bizottságának külügyi titkára (későbbi ideiglenes köztársasági elnök) és Szűts Pál bukaresti magyar követ is, aki 1985. október 31-e óta képviselte Magyarországot. A találkozón a magyar fél kifejtette, hogy a magyar kisebbséget is érintő településrendezési terv aggasztja a magyar kormányt, de kérte a bezárt magyar főkonzulátus működésének engedélyezését, valamint különböző gazdasági és kulturális együttműködési javaslatokat is megfogalmazott. Ceaușescu azonban a belügyekbe való beavatkozásnak minősítette a településrendezés bírálatát, s megtagadta a konzuli képviselet újranyitását. Álláspontja szerint az ott dolgozókat egyébként is börtönbe kellett volna zárni. A tárgyaláson azt a képtelen bejelentést is tette, hogy román hadiipar akár atombomba gyártására is alkalmas. Tekintettel arra, hogy a magyar fél részére csak három nap felkészülési idő állt rendelkezésre, és a román diktátor mindenfajta együttműködést elutasított, így Magyarország szempontjából a rendszerváltás előtti utolsó jelentős politikai találkozó eredménytelenül, illetve sikertelenül végződött.⁷³

A magyar kormányzat egyébként a határon túli magyar kisebbséggel való gondoskodás különálló szervezeti kereteit csak elég későn, a rendszerváltás előtti időszakban kezdte meg. Az első jogszabályi kereteket a nemzetiségiekkel és a külföldön élő magyarokkal foglalkozó bizottság létrehozásáról szóló 3238/1988. (IX. 22.) MT határozat elfogadásával hozta létre a miniszter-

⁷⁰ HUNYA Gábor: Falurendezési terv a határozatok, nyilatkozatok és a sajtóközlemények tükrében, *Külpolitika*, 1989/2., 67-74. p., különösen 70. p.

⁷¹ BALÁZS Áron: A romániai falurendezésről, *Külpolitika*, 1989/2., 1989, 75-88. p., 78. p.

⁷² *Uo.*, 79. p.

⁷³ KANYÓ András: *Egy kirúgott hírszerző emlékei*, Ad Librum Kft., Budapest, 2016, 407-410. p.

tanács. A Németh Miklós által vezetett kormány ezt követően elfogadta a Minisztertanács Nemzetiségi Kollégiumáról szóló 1048/1989. (IV. 24.) MT határozatot. Az 1989 júniusában létrejött tanácsadó testület – melynek vezetője Pozsgay Imre államminiszter lett – feladatai között szerepelt a határon túli magyarok helyzetének vizsgálata, a velük való kapcsolattartás feladatainak meghatározása, egy különálló albizottság formájában. A tanácsadó testület mellett 1989 őszén létrehozásra került a minisztertanácson belül a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Titkárság, mely többek között a Nemzetiségi Kollégium munkáját is segítette.⁷⁴

A korszak végén az államközi kapcsolatok aktuális helyzetét, illetőleg ennek a jövőre történő kihatását a román fél szempontjából a kollégium és a titkárság 1989. december 7-i feljegyzése a következő gondolatokkal jellemezte: „a magyar fenyegetés, a területi integritás védelme olyan funkcionális pillére a román belpolitikának, amely semmiféle más eszközzel nem helyettesíthető”.⁷⁵

A korszak magyar diplomáciai képviselői

Az 1956 őszi magyar forradalom és szabadságharc után az új kommunista vezetés és ezzel együtt a Magyar Népköztársaság diplomáciai képviselőjének irányítását először rövid ideig Kuti Jenő ideiglenes ügyvivő, majd 1957 tavaszától Keleti Ferenc (1961 elejéig) látta el. A képviselőt ezt követően Némety Béla (1961–1967), aztán Vincze József (1968–1969), Martin Ferenc (1969. december – 1974. október), Biczó György (1974–1978), Rajnai Sándor (1978–1982), Barity Miklós (1982–1985), majd 1985–1990 között Szűts Pál vezette.

A konzuli kapcsolatoknak a két ország között a kolozsvári útlevelelőhivatal bezárása óta nem volt működő képviselői jellege. Az első igazi áttörés a Kádár János és Nicolae Ceaușescu bukaresti találkozásán, 1972. február 24-én aláírt barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződés volt (Magyarországon kihirdetve: 1972. évi XII. törvény). Ennek alapján fogadták el az 1973. november 28-án, a Bukarestben aláírt magyar–román konzuli egyezményt, amelyet Magyarországon az 1975. évi 2. törvényerejű rendelettel hirdettek ki és 1975. november 14-én lépett hatályba. Az egyezmény értelmében mindkét félnek joga lett a másik állam területén konzuli képviselőket létesíteni. Komolyabb gyakorlati előrelépést azonban csak az 1977. május 25–29. közötti budapesti konzuli tárgyalások hoztak. Megállapodás

⁷⁴ DOBOS Balázs: Kisebbségpolitika és kisebbségpolitikai intézményrendszer Magyarországon 1948–1993 között, *Regio*, 2007/3., 147–172. p., különösen 166–168. p.

⁷⁵ GYÓRI SZABÓ Róbert: *Kisebbségpolitikai rendszerváltás Magyarországon – a Nemzeti és Etnikai Kollégium és Titkárság története tükrében (1989–1990)*, Osiris Kiadó, Budapest, 1998, 352. p.

született arról, hogy Kolozsváron magyar, Debrecenben pedig román főkonzulátus nyílik. Az ezt követő, 1977. június 15–16-i debreceni és nagyvárad Kádár–Ceașescu-találkozón a főkonzulátusok megnyitását megerősítették. 1977. október 4–11. között Bukarestben ismét szakértői tárgyalásokat tartottak, melyen a román fél nem akarta elismerni, hogy az ötvenes évek közepén megszüntetett útlevélhivatali épületen (Kolozsvár, Racovița út 16. szám) a magyar államnak bejegyzett tulajdonjoga van. Az épület tulajdonjoga körüli viták miatt a kolozsvári magyar főkonzulátus csak 1980. április 11-én kezdte meg működését egy szálloda három szobájában. A románok Debrecenben, két lakótelepi lakásban kezdték meg a konzuli teendőiket 1980 decemberében.⁷⁶ A magyar főkonzul Szepes István lett.

Következtetések

A két ország kapcsolatrendszerét megvizsgálva a jelzett korszakban megállapítható: a két világháború közötti időszak magyar diplomáciai erőfeszítéseinek fő célja román viszonylatban Erdély visszacsatolásának elérése volt. Az 1940–80-es évek a lappangó és nyílt vitákkal kísért történelmi időszaka a magyar–román kapcsolatoknak, míg a hidegháború végén mindkét fél a nyugati orientációjú külpolitika elkötelezett híve lett.

A két ország kapcsolatában az eltérő történelmi periódusokban mindig volt egy-egy ország, amely saját érdekei és értékei mentén erőteljes befolyást gyakorolt a kétoldalú viszonyok alakulására. A két világháború közötti időben a hitleri Németország készítette és kényszerítette a feleket tárgyalóasztalhoz, majd később ennek kudarca után ott volt az erdélyi területek egy részének hovatartozását eldöntő hatalmak között. A hitleri Németország részéről származó nyomásgyakorlás oka azonban nem a két állam kapcsolatainak rendezése, hanem a német háborús és geopolitikai célok elérése és ebben a két állam sakkban tartása az erdélyi kérdés nyitva hagyásával. A második világháborút követően a Szovjetunió határozta meg a kétoldalú kapcsolatok minőségét. A Szovjetunió részéről ugyanis a magyar kisebbség helyzetének megítélése mindig éppen attól függött, hogy a két ország állampártjai milyen befolyási potenciállal rendelkeztek a Szovjetunió hatalmi gépezetében. A moszkvai vezetők egyúttal nem engedhették meg, hogy az internacionalista eszmeiség tekintélyét különböző nacionalista viták kezdjék ki, és a vitás kérdések rendezésére a két ország hasonló politikai berendezkedése sem hagyott túl sok lehetőséget.

⁷⁶ Roska István nyugalmazott nagykövet visszaemlékezése az 1977. június 15–16-i debreceni és nagyvárad Kádár–Ceașescu-találkozóról, L.: *Történelmi kényszerpályák...*, 332. és 334. p.

A rendszerváltozást követő időszakban következett be a harmadik erőteljesebb nyomásgyakorlás a kétoldalú kapcsolatok rendezésére, de ekkor már pozitív előjelű faktorként. A két ország ugyanis a nyugati integrációt biztosító szervezetekben történő taggá válási folyamatban, a NATO és EU vívmányait és értékrendjét is elfogadva igyekezett a kétoldalú kapcsolatok normalizálására és fejlesztésére. Az államformák változásai sem voltak releváns erővel bíró tényezők a két ország kapcsolatainak alakulásában. A királyság, a népköztársaság vagy a köztársasági államforma nem hatott a külpolitikai tényezők alakulására. Ennek oka a területi jellegű vita, később a magyar kisebbség helyzetének eltérő megítélése és ennek olyan szintű beágyazódása a kapcsolatok rendszerében, mely az államforma-változásokra csak elhanyagolható mértékben reagált.